

GULYÁS CSENGE

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Új utak, régi gondok

Háda Béla: *Dél-Ázsia a poszthidegháborús korban*. Budapest:
Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 336 oldal

A dél-ázsiai régió, különösen annak közelmúltbeli és jelenkori eseményei viszonylag ismeretlenek a magyar olvasó számára. Tudományos igényű munkát alig találunk a régió jelenkorával kapcsolatban, de a média sem foglalkozik vele a súlyának megfelelően. Még a régió legnagyobb országának, Indiának a mai viszonyaival kapcsolatban is kevés megbízható információ áll rendelkezésre, a térség kisebb országai pedig legfeljebb egy-egy természeti katasztrófa kapcsán kerülnek előtérbe. Egyedül Afganisztán szerepelt rendszeresen a címlapokon az elmúlt két évtizedben, de ennek oka nem magának az országnak a szerves fejlődése volt, hanem az Egyesült Államok terrorizmus elleni háborúja, illetve annak következményei.

Pedig sokak szerint Dél-Ázsia globális súlya, szerepe, jelentősége folyamatosan nő, és ma már a világ egyik erőközpontjának tekinthető. Akármilyen történik a területen, legyen szó gazdasági fejlődésről, technológiai előrelépésről, katonai fejlesztésekről, demográfiai változásokról vagy pedig belső konfliktusokról, államközi összetűzésekről, államszűkítésről, polgárháborúkról, migrációs hullámot kiváltó, ember okozta vagy természeti csapásokról, Dél-Ázsia az egész világra hatással van. Ázsia keleti felének három megarégiója, Kelet-Ázsia, Délkelet-Ázsia és Dél-Ázsia közül az utóbbi a legszegényebb, ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy bőven van tere a fejlődésnek. Ezt tükrözi, hogy az utóbbi években India GDP-je már gyorsabban növekszik, mint Kínáé, a jövőbeli fejlődés központja jó eséllyel Dél-Ázsiába tolódik. Emellett ez a térség a legkevésbé integrált a három közül.

A régió fontosságát növeli, hogy a globális szerepre törő Kínának a fő riválisa a saját térségében India, és a köztük esetleg kieleződő ellentét Kína globális ambícióira is hatással lehet. A kétmilliárdos atomhatalomnak területi vitái vannak, amelyek időnként erőszakos incidensekhez vezetnek. Kína részéről

egyfajta bekerítési kísérlet tapasztalható, vagyis az India körüli „kis” államokban, például Pakisztánban, Srí Lankán, Mianmarban igyekszik érdekeltségeket szerezni, India pedig mindent megtesz, hogy felügyelete alatt tartsa az Indiai-óceánt, ez viszont Kína számára a legfontosabb tengeri kereskedelmi útvonal. Az erőviszonyokat nem borítja fel azonnal, de érdekes változás lesz, amikor a népességet tekintve India megelőzi Kínát, és a világ legnagyobb lakosságú országává válik. Ez talán e recenzió megjelenésének idejére már meg is történt. Demográfiailag ennél is fontosabb fejlemény, hogy a következő évtizedekben a legnagyobb munkaképeskorú lakosság Dél-Ázsiában lesz, miközben Kelet-Ázsia előrepszik, és ennek valószínűleg lesznek gazdasági és politikai hatásai is. De Dél-Ázsiára nemcsak a két óriás viszonya miatt érdemes odafigyelni, hanem a kisebb országok miatt is: a „kisebb” itt relatív jelző, Pakisztán 230 milliós, Banglades pedig 170 milliós, és Dél-Ázsia legkisebb országainak (Bhután, Maldív-szigetek) is stratégiai jelentősége van az elhelyezkedése miatt. A térség hihetetlenül sokszínű, vallásilag is (vannak itt muszlim, hindu, buddhista többségű országok), politikailag is (demokratikus köztársaság, monarchia, katonai diktatúra, szélsőséges vallási mozgalom által uralt ország is található itt), a kulturális diverzitásról és az eltérő történelmi tapasztalatról már nem is beszélve.

Háda Béla könyve azt tűzte ki célul, hogy e rendkívül sokszínű, széttartó fejlődésű, sokszor kaotikusnak tűnő térség elmúlt három évtizedbeli történetét összefoglalja. A könyv ebben nemzetközi trendet követ: bár mindig is születtek regionális kitekintésű művek, a domináns a nemzet- vagy államközpontú történetírás volt, ezt azonban az utóbbi években elkezdték meghaladni, és a nagytérségeket tárgyaló munkák kerültek az előtérbe. Ez megfelel annak, hogy a nemzetközi felsőoktatásban is egyre inkább a nemzeti kereteket átlépő „regional studies” vagy „area studies” jellegű programok lépnek az országközpontú képzések helyébe. A tárgyalt mű is olyan, mintha egy – Magyarországon egyelőre nem létező – „dél-ázsiai tanulmányok” szak legfontosabb tankönyve lenne.

Dél-Ázsia, mint minden nagyrégió, nehezen határozható meg, de a szerző a rá jellemző pragmatikus és lényegre törő hozzáállással nem foglalkozik a lehatárolás elméleti aspektusaival, hanem egyszerűen felsorolja azokat az országokat, amelyeket a régió részének tekint. Ezek az alábbiak: Afganisztán, Pakisztán, India, Banglades, Nepál, Bhután, Srí Lanka, Maldív-szigetek (egyes államok hivatalos nevei, államformái változhattak a korban, de e nyolc politikai egység változatlanul megmaradt a tárgyalt időszakban, hivatalosan a határaik sem módosultak).

A Szovjetunió felbomlása Dél-Ázsiában is új korszakot hozott, és bár a szovjetek afganisztáni kivonulásán kívül a hidegháború vége közvetlenül nem hatott a térségre, a világrend átalakulása, az unipoláris korszak eljövetele Dél-Ázsiát is átalakította. A könyv első fejezete (*A hidegháború öröksége*) egészen

röviden áttekinti az 1980–90-es évek fordulója előtti évtizedek történéseit, Dél-Ázsia helyzetét a poszthidegháborús kor kezdetén, a régiót meghatározó makrotendenciákat. Pozitívum, hogy a könyv jól fókuszált, így a bevezető fejezet éppen csak annyi információt tartalmaz, amennyi szükséges a későbbiek megértéséhez.

A következő fejezet (*A megváltozott világ*) az 1990-es éveket tárgyalja országonként, illetve országpáronként. Afganisztán és Pakisztán egy alfejezetben szerepelnek, csakúgy, mint a két legkisebb ország, Bhután és a Maldív-szigetek, míg a többi állam külön fejezet kap. Itt jelenik meg a könyv másik fontos pozitívuma, az, hogy Dél-Ázsiát nem „India plusz körülötte hét jelentéktelen ország” megközelítésben tárgyalja, vagyis hiába adja India a térség lakosságának, GDP-jének stb. 80–90%-át, a kötetnek nem ekkora hányadát teszik ki az Indiával foglalkozó részek, hanem a többi országgal is megfelelő terjedelemben foglalkozik a szerző. Végig különös hangsúlyt kap Afganisztán, amelynek az elmúlt harminc éve különösen fordulatos és tanulságos volt. Az egyes ország(pár)okkal foglalkozó fejezetek itt is és a későbbiekben is két részből állnak: az egyik a politikai történéseket ismerteti, a másik a gazdasági és társadalmi fejleményeket, folyamatokat. Az 1990-es évekkel foglalkozó fejezetben a rengeteg adat mellett kirajzolódik a térség politikai életének két sajátossága: egyrészt a számunkra extrémnek tűnő megoldások (politikussyilkosságok, puccsok) megszokottsága, másrészt pedig a dinasztikus jelleg. Dél-Ázsia az a régió, ahol előfordulhat, hogy egy országban egy asszony az elnök, az édesanyja pedig a miniszterelnök (akinek a férje, az elnök apja is miniszterelnök volt – a meggyilkolásáig). Ez utóbbi eset konkrétan Srí Lankán történt meg, de régió többi országának politikai élete sem mentes a családi összefonódásoktól.

Külön fejezetet kap (*Dél-Ázsia az ezredforduló éveiben*) a millennium időszaka, amely több országban politikai fordulatot hozott, illetve a 2001. szeptember 11-i terrortámadások nyomán az Egyesült Államok figyelmét a térségre terelte. Ezen évek globálisan is fontos fejleménye India és Pakisztán *de facto* atomhatalommá válása is, illetve a Kargil-háború kitörése a két ősi rivális között. Mindezen fejlemények felértékeltek a dél-ázsiai térséget a világpolitikában, ugyanakkor nem csökkentették konfliktusosságát, ellentmondásosságát.

Az ezt követő fejezet (*Az új évezred*) az elmúlt két évtized politikai eseményeit, illetve gazdasági-társadalmi fejleményeit tárgyalja a II. fejezethez hasonló ország(pár)onkénti bontásban. A dél-ázsiai politikai élet ebben a húsz évben sem lett kiegyensúlyozottabb. Afganisztán amerikai megszállásától kezdve a Sri Lanka-i polgárháború tetőzésén, majd befejezésén át a nepáli királyi család nagy részének lemészárlásáig és a világ utolsó hindu királyságának megszűnéséig számtalan fordulat történt, és ez a könyvet szinte letehetetlenné teszi. A téma ugyanis önmagában olyan érdekes, hogy az amúgy rengeteg adatot

és információt közlő tudományos mű már-már a *Trónok harcá*hoz válik hasonlatossá. Az utóbbi évtized legfontosabb fejleménye minden bizonnyal az indiai gazdasági növekedés stabilizálódása, illetve az indiai hindu nacionalizmus előretörése, amely az eleve nagy hatalmi ambíciókkal és civilizációs küldetés-tudattal rendelkező dél-ázsiai óriást globális szereplővé tette. A könyv 2019-ben zárul, tehát a COVID-19-pandémia előtti legutolsó „békeévben”; az azóta eltelt évek eseményei igazolták a szerzőnek az előrejelzéseit az indiai-óceáni térség egyre fontosabbá válásáról, illetve azt, hogy a dél-ázsiai politika sajátosságai a továbbiakban is megmaradnak, a térség nem idomul másokhoz.

A könyvet a szemünk előtt zajló dél-ázsiai makrofolyamatokat ismertető összefoglalás (*A 21. század harmadik évtizede felé*), illetve rövid zárszó zárja. Ezt a felhasznált irodalom tekintélyes terjedelmű listája, illetve névmutató követi.

Háda Béla könyve hiánypótló munka. A regionális fókuszú könyvek Magyarországon általánosságban ritkaságszámba mennek (Ázsia vonatkozásában Balogh András *Délkelet-Ázsia történelme* című kötetét lehet itt említeni), de Dél-Ázsiával kapcsolatban a nemzetközi tudományosságban is ritka a hasonló vállalkozás. Magyarul még India közelmúltbeli történetével kapcsolatban sem jelent meg összefoglaló munka, az olyan országokkal pedig, mint Pakisztán, Srí Lanka vagy a Maldív-szigetek, még érintőlegesen is alig foglalkozott tudományos munka. A szerző rendkívül igényes, objektív, adatgazdag, de mégis olvasmányos szöveget tesz az olvasó elé, és a tartalom színvonalának megfelel a keménykötésű könyv minőségi kiállítása, a nívós szerkesztői, tördelői és grafikai munka.

Dél-Ázsia a globális folyamatok fontos szereplője, megismerése mindenki számára fontos, aki szeretné érteni, hogy mi zajlik a világban. A könyv jó szívvel ajánlható mindazoknak, akik szeretnék átlátni korunk meghatározó folyamatait, vagy csupán érdeklődnek Földünk egyik legszínesebb, legváltozatosabb, leggyorsabban fejlődő és legnépesebb nagytérsége vagy az itteni ősi kultúrák mai megjelenési formái iránt.